

האם מותר להכין הזמנה לחתונה של אינם שומרי תו"מ

א. לאו דלפני עור

הזוהרנו מה"ת שלא להכשיל את השני בעצה שאינה הוגנת שנת' (קדושים יט, יד) "ולפני עור לא תתן מכשול", ולאן זה כולל מי שיעזור לעבירה או יסבב אותה כי הוא יביא ההוא לעון כמבואר ברמב"ם (ל"ת רצט). [ועי' בחתן סופר (שער המקנה, כללי לפני עור א) שביאר איך ילפין מהפסי' דלאו זה קאי נמי על מכשיל את השני באיסור].

ויש לדון האם שרי להכין הזמנות לצורך חתונה וכדו' של אינן שומרי תורה ומצות המכשלה מרובה בהם כידוע, וע"כ לכאורה יש לחוש משום איסור לפניע.

ב. כשענו"ם מזומן לתת האיסור לישראל

והנה כבר מבואר בשו"ס ע"ז (ו): דלאו זה שייך דוקא בתרי עברי דנהרא, אבל לא בחד עברא דנהרא. וכן פסק השו"ע (יו"ד ס" קנא). כלומר הדין דהאיסור מזומן לא עזרת ישראל וכגון דאיכא עכו"ם המזומן להושיט האיסור ליכא משום לפניע. [נדלא כמשמעות הרמב"ם והחינוך שלא חילקו בזה, ועי' בזה במנ"ח (מצוה רלב אות ג), במהר"ם שיק (מצוה רלג אות ג), במנחת אלעזר (ח"א סס"י נג אות ד) ובגרי"פ לרס"ג (ח"ג פר' יג עמ' 415 ד"ה מיהו לזה)].

[ועי' בפרי"ח (מנהגי איסור ס"י תצז ס"ק כג) שכתו: הדין שאין האיסור מזומן לפני האוסר והשני מזומן ומביאו לביתו לית' לו הוי"ל כאלו בתרי עברי דנהרא. והביאו ביד מלאכי (אות שסג), ועי' בדברי יציב (ח"א ס"ו פ סוף אות ג) ובאג"מ (ח"ה ס"י יג אות ז). ומי"מ אפי' היכן דליכא משום לפניע איכא משום מסייע ידי עוברי עבירה כמבואר לקמן. אלא דעי' ע"ז במ"ב (ס"ו שמו ס"ק ז) שהביא מוח' הפוסקים אם ישראל יכול למכור כשהקונה יכול להשיג מאחר עיי' מכירה. ומי"מ כספרי הפוסקים נקטו להקל בזה עכ"פ בצירוף טעמים אחרים, עיי' בתורת חסד (ח"א ס"י ה סוף אות ה), וכן נקטו הבאים אחריו].

ג. כשישראל אחר מוכן לתת האיסור

אבל אם איכא ישראל אחר (ולא עכו"ם) המזומן להושיט האיסור, נחלקו גדולי האחרונים אם זה בכלל חד עברא דנהרא. דעת הפני משה (ח"ב ס"ו קה) דליכא לאו דלפניע בכה"ג כההיא דאמרינן בפ"ק דע"ז (ו): דמושיט כוס יין לנויר וכו' בחד עברא דנהרא לא עבר המושיט אלפניע.

אבל דעת המשנה למלך (מגיל' פ"ה ה"ב מובא בפתי' יו"ד ס"י קס אות א) דלא דמי כלל לנויר דשאני התם דהאיסור דלפניע היה נדשה אם לא היה מושיט זה הכוס ולפניו אף אם הושיט אינו עובר, אבל בגוונא אחר כגון במלוה ברביית דאם לא היה לוה זה היה הלוה האחר עובר אלפניע, בשביל שלוה זה לא נפטר מלפניע, ודכוותה גבי נזיר נמי אם היה מושיט לו אחר כוס יין בתרי עברי ובא אחר והושיט לו פשיטא דעובר. ועוד יש לחלק ולומר דלא הותר ללוה ללוות בשביל שלוה אחר רוצה ללוות משום דאפשר שהלוה יחזור בו ולא ילוה ונמצא דאיהו הוא דקא מכשיל מלוה, עיי' בכת"ס (יו"ד ס"ו פג ד"ה מאחד שדח'נו), ובמנחת אלעזר (ח"א סס"י נג בתשובת אביו ד"ה והנה עפ"י האמור), ובגרי"פ לרס"ג (ח"ב ל"ת קכג ד"ה אלא עמ' קנ) שנקטו כהפני משה. וכן מוכח לכאורה מדברי הבנין ציון (ח"ג ס"י עח) ויש לדחות לפי סברת החתן סופר המובא לק'.

ועי' בשלטי גבורים (ע"ז סוף אות ב), שמשמע דס"ל כהמשל"מ, וכן פסקו הגאונים וורדים (להפמ"ג כלל מג ד"ה דע ע"ז), הברכי"ם (ח"ו ס"י ט אות ג), הרע"א (ס"י קצד ד"ה לזכה נראה), החו"י (ס"י ק"ק א), המנ"ח (מצוה רלב אות ג ד"ה ועיין משנה למלך), החזו"א (דמאי ס"י יד ס"ק ז), המנחת שלמה (ק' ס"י מד אות ג), האור לציון (ח"ב פ"מ הגה ב), ועוד. אולם עיי' ובטו"ד (תל' ח"ב ס"י לב) מסתפק בזה.

ד. כשישראל השני הוא מומר

ואע"פ שהקרעת האחרונים כהמשנה למלך כני"ל מ"מ יש מקום לצרף דעת הפני משה להתיר. וכן במנחת יצחק (ח"ג ס"י עט אות יג) צירף דעת הפני משה. ובקובץ תשובות (ח"א ס"י כ) כתב לסמוך ע"ד הפני משה בשעת הדוחק.

ועוד דלפי צד השני של המשנה למלך דס"ל דאיכא לפניע בכה"ג משום דאפשר שהלוה יחזור בו ולא ילוה ונמצא דאיהו הוא דקא מכשיל מלוה, י"ל דזה לא שייך היכן שהרוצה לעבור על האיסור הוא מומר או חופשי. וכן מצאתי בחתן סופר (שער המקנה קנין, כללי לפני עור אות י) דכשאתר ישראל מומר דמודה המשנה למלך להיתר, ולא דנשאר בצ"ע. וכן מבואר בפתי"ש (ס"י קס אות א) דכתב שכונת המשנה למלך דדוקא אסור היכא דהלוה האחר היה עושה איסור שקרוב הדבר שיהיו בו כי לא יחפץ לעשות רשע, עכ"ל. ושוי"מ בדברי יציב (ח"ב ס"י רלה אות ב) שהביא דברי החתן סופר להלכה. וכן י"ל אליבא דהפסח חיים (פתיחה לאר"ן ד). וכן נקט בחלקת יעקב (ח"א ס"י כג אות ה). ועי' בזה בדברות משה (ב"מ ח"ב ס"י עב הערה קה) ובמנחת יצחק (ח"ג ס"י עט אות ד ד"ה ועוד יש לדון). ועיי' בגילוי קמיו.

ה. כשהמכשיל הוא לאחר זמן

ובלאו הכי י"ל דאף לדעת המשנה למלך דאיכא משום לפני עור היכן שישאר אחר מזומן לתת האיסור מ"מ בני"ד י"ל דליכא לפניע כי בשעת הנתינה אכתי ליכא משום לפניע וכן לאחר זמן, ובכה"ג ליכא משום לפניע כמבואר במ"א (ס"י קסט סוף ו). וכן פסק המ"ב (שם ס"ק יא). ועיי' באג"מ (אר"ח ח"א ס"י יג אות י ד"ה אבל משמע, ואת ט). [ועיי' עוד בזה בב"מ (ע"ה): ובפפולא חריפתא (שם אות ק). וכן דעת התורת חסד (ח"א ס"י ה אות ט ד"ה מעתה), ועיי' בא"א מבוטשטש (ס"י קסט). והנה אין להתיר מטעם דכל היכן דיש לתלות שיעשו היתר ולא איסור תלין בהיתר, וכמו שפסק המ"ב (ס"י שמו ס"ק ז), דדוקא היכן דהתליה מצויה תלין, אבל אם התליה אינה מצויה, אין תולין בה אם לא מפני דרכי שלום כמבואר שם, ובני"ד אינו דבר מצוי לתלות בהיתר כלל. ועיי' בזה בגילוי נ"ג].

ו. איסור מסייע

אלא דאתכי יש לדון בזה דאע"פ דמושם לפניע ליכא, מ"מ משום מסייע ידי עוברי עבירה איכא, כמבואר בני"ן (ע"ז א; ברי"ף א"ר מנין שלא יושט, ושב"א. ברי"ף ד"ה ומקשו) דאע"פ דבתרי עברי דנהרא ליכא משום לפניע מ"מ מדרבנן מיהא אסור שהרי מחויב הוא להפרישו מאיסור והיאך יסייע ידי עוברי עבירה. וכי"כ התוס' (שב"ת ג' ד"ה בבא דירשא) והרא"ש (שב"ת פ"א ס"י א).

אלא שבמא"ש (ע"ז שם ד"ה כל מה שנאסר) משמע דליכא איסור מסייע אלא דהבר ראוי", וכן משמע מתוס' (ע"ז א; סוף מנה"א) ומהרא"ש (ע"ז שם) [ועיי' בטורי אבן (תניגה יג. ד"ה כ"כ בפנים)]. ודעת הרמ"א (יו"ד ס"י קנא סע"א) דכיון דיש מחמירין כל בעל נפש יחמיר לעצמו. [ועיי' בשו"ע (ס"ק ז) שכתב שאפשר שהרמ"א היקל מעיקר הדין רק לענין לפניע לעי"ז].

אלא שהשו"ע (ס"ק ו) חולק עליו וס"ל דלכו"ע איכא איסור מסייע. ואע"פ שנקטינן לחומרא כדברי השו"ע כמבואר במ"א (ס"י שמו ס"ק ז), בפמ"ג (שם בא"א ס"ק ז), במ"ב (שם ס"ק ז) ועוד פוסקים, מ"מ דעת המקילים חזי לצרופי לסיף להקל. וכן באור לציון (ח"ב פמ"ג הגה ב) צירף לקולא דעת הסבורים דליכא משום מסייע אפי' בישראל. [ועיי' במהר"ם (ח"ו ס"י יא) שהביא להלכה (עם עוד סניפים) תשובת הרא"ם מרגלית (ס"י נג) שנקט דאיסור מכירה הוא רק במקום דליכא משום לפניע, אבל היכי דלא קאי בתרי עברי דנהרא אלא דאיכא משום מסייע לדי עוברי עבירה לית לן בה, משא"כ במסייע בגופו או בממונו דרך שאלה, וכן הביאו בבית שלמה (אר"ח ס"י טח בהגהת בנו) ובאמרי יוסר (ח"ב ס"י קטו)].

ז. מסייע למומר

ועוד יש לצרף להקל בני"ד ע"פ דעת השו"ע (יו"ד ס"י קנא ס"ק ו) הסובר דאין משום מסייע למומר משום שאין חיובם להפרישם מעבירה והביאו המ"א (ס"י שמו ס"ק ז), הפמ"ג (שם בא"א ס"ק ז) והח"ו (ס"י קפה). והדגמ"ר (שם) כתב על דבריו (א"ר דאי שישאר מומר אפי"ן שחטא ישראל הוא וכו', אבל נלע"ז כוונת השו"ע דאף בישראל אין מצוים להפרישו כ"א כשעובר בשוגג גויש ביד איש אחר להפרישו חיוב להפרישו וכו', ומומר דנקט השו"ע הוא משום דהפוסקים במומר דברוי". אלא שמצינו לתפארת שמואל (ע"ז פ"א אות א) שנקט דאיכא איסור מסייע למומר. וכן נקט הח"א (כללו לו אות ח) ע"פ המ"א ס"י קס"ג וס"י שמי"א. וכי"כ המנחת אלעזר (ח"א ס"י נג בתשובה שהדפיס שם מאביו אות ב), ועוד. ועיי' בלשון המ"ב (ס"י שמו ס"ק ז). ועיי' באג"מ (אנ"ה ח"ד ס"י ט אות ב ופ"ה) שכתב שאין לטוסק כדעת השו"ע והדגמ"ר, ועיי"ש (אר"ח ח"א ס"י יג אות ב) שהמג"מ הביא שכך היה בעל האג"מ זצ"ל מורה לסמוך על הדגמ"ר [ועיי' עוד שם (חיו"ד ס"י עב ד"ה ובדבר הימים)]. ואי"כ עכ"פ יש עוד צירוף להקל בני"ד כיון שהמשתתפים אינם אלא חופשים [אלא דכ"ז לפי הסבורים דאלו שאינם שתוי"מ בכלל מומרים הם, עיי' בזה בגילוי נ"ג].

ח. מסייע שלא בשעת העבירה

וכן יש לצרף בני"ד דעת הסבורים דליכא משום מסייע אלא דוקא בשעת העבירה, וכן הוא בני"ד דהרי בשעת הכנת ההזמנות ומסירתם אכתי ליכא עבירה, כמ"ש בכת"ס (יו"ד ס"י פג ד"ה וליישב קושי' השו"ע) לענין הנותן איסור למומר הובם שידוע שאיכל מ"מ בשעת נתינה עדיין ליכא אלא שום אלתחלתא דאיסור ואינו מסייע לו כלום בשעה שעושה האיסור ושרי. ועיין בשבט הלוי (ח"א ס"י לו ד"ה ויש עוד לצדד, ח"ד ס"י יז ד"ה איברא וח"ב ס"י ט) שצירף סברא הנ"ל להלכה. וכן תמצא באמרי יוסר (ח"ב ס"י קטו אות א). [ועיין בתורת חסד (ח"א ס"י ה אות ה). ובמשיב דבר (ח"ב ס"י לא) שתלה דבר זה במח' ראשונים]. וכן העלה להתיר הגרי"ש זצ"ל (קובץ תשובות ח"א ס"י ט) בגידון דין ע"פ סברא זו, ודו"ק.

לכתחילה אין לעמוד להתפלל כך, ומכ"כ אם יודע שאין יכול לעמוד עד פרסה כטנים, ואיסורא עבדי, אלא דמ"מ בדיעבד תפלתו ראויה. ובערוך השולחן (ס"א) הביא לדינא דברי המג"א דבקטנים תפלתו כפילה, וביאר הטעם מפני דבקטנים אין זוזמא כ"כ. וכן נקט לדינא בשר"ע הרב (ס"א) שדברקטנים א"צ לחזור ולהתפלל א"ע"פ שאין יכול להעמיד עצמו עד שיעור פרסה.

וכי"כ בשלמי ציבור [מהגהת הבוקר אות ב] דבגמ' בברכות [דף כ"ב] משמע דהא דצריך לחזור ולהתפלל דוקא לגדולים אבל בקטנים א"צ לחזור ולהתפלל.

אולם בא"ר (ס"ק ב] כתב - וקד דהא דנצרך לנקיבו דנקט הש"ס ופוסקים, כל נקביו בשמע בין גדולים בין קטנים וכדמשמע בסעיף ג', וכן מבואר בתשובת רשב"א [בסי' קלא], וכי"כ בתשובת רמ"א [ס"י צ"ח] ומענין מלך [דף כ"ד] ותימא על המג"א שכתב בפשיטתו דא"צ לחזור בקטנים, ואישתמטיה גדולים הנ"ל. גם ראייה מש"ס דף כ"ג שהביא לא דק, דשם לא נצרך לנקיבו קודם תפלה אלא בתוך התפלה. אך ק"ק מלקמן סוף סימן ת"ז בהל' תחומין דיש אומרים דוקא גדולים נקראו בקב"ם.

(אולם בפמ"ג [א"א א] כתב דמה שנראה מתשובת הרשב"א היפך דברי המג"א, לא קשה מידי, וכמו שכתוב באות ב'. ושם כתב דהרשב"א איירי בנתעורר לקטנים בתוך התפילה ע"ש.)

ובמהזיק ברכה (ס"ק ב] הביא דברי המג"א, ודברי הא"ר שהשיג על דבריו, והדר הביא דברי המאמר דנקט לדבר על תלוי במח' הרשב"א והרא"ש דף כ"ג, דדעת הרא"ש צריך לחזור ולהתפלל, ולדעת הרשב"א א"צ לחזור ולהתפלל. וכתב לדחות דבריו דאין ראייה מדברי הרשב"א דבקטנים אינו חוזר להתפלל ע"ש.

ובמשנ"ב (ס"ק ב] כתב - וצריך לחזור ולהתפלל - י"א דוקא לגדולים אבל לקטנים בדיעבד א"צ לחזור ולהתפלל, ויש חולקין.

ובה"ל [נ"ה וצריך לחזור ולהתפלל] כתב דדעה קמייתא ובה"ל דעת המג"א והח"א ודעת הי"א השני הוא דעת הא"ר ודה"ח, ואין כח בידנו להכריע ביניהם, כי אף דהא"ר הביא בשם תשובת הרשב"א ותשובת רמ"א ומ"ע מלך דסבורים כוותיה, עיי' במגן גיבורים ובספר מאמר ששיבאי הרב בשיטת ראשונים דסבורים כוותיה דהמג"א, ולדעתם אפי' אם לא יכול לגמור תפלתו דבאמצע התחילו מי רגליו להיות שותף וצריך לחזור לתפלתו א"צ כשפוסקין המי רגלים וצריך לחזור לתפלתו א"צ לחזור רק במקום שפסק, אפי' אם היה יודע מתחילה שהיה נצרך לנקיבו. עכ"ל. והנה סתם דבריו ולא כתב כיצד לנהוג למעשה.

אולם בחסד לאלפים (ס"א) הביא המח' הנ"ל ד"א דוקא לגדולים אבל לקטנים א"צ לחזור, וי"א דלא שניא. ולכן כתב דאם אירע שהיה צריך לקטנים כהנ"ל שאלו יכול לעמוד עד פרסה והתפלל, יחזור להתפלל בתורת נדבה כדי לצאת ידי ספק.

וכיצ"ב כתב באור לציון (ח"ב פ"ז תשובה ט"ז) דאם נצרך לקטנים ספק הוא אם תפלתו תועבה (וע"ש) כביארם [כ"ש ששת ימים עשה ה' את השמים] וכ"ו הרי גילה כי בשעת הבריאה לא ברא ה' כח בעולם וזלת לעמוד ששת ימים הנודע לו, גם ידוע לידעי אמת, ונתחכם ה' וברא יום אחד הוא יודע לה' ובו ביום חזר וכן ומשפיע נפש לעולם שיעור המקיים עוד ששת ימים וכן על זה הדרך, וזלת זה היום היה העולם חרב בגמור ששת ימים וחזר לתווה ובוהו, וצריך ה' להכינו פעם ב' ובאמצעות שבת העולם עומד.

והוא אומרו: כי כ"ו פירוש באמצעות יום זה שבת מכל ומלאכתו, ופירש מה הוא המלאכה של הבריאה עצמה... ובאמצעות יום השבת משפיע בכללות העולמות רוח המקיימת עוד ששת ימים". (אור החיים הק, בראשית ב.)

ונעך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים" בנצב העולם הקיים רק ששה ימים, וע"י השבת ממשך - כ"ז שבת וגו'. צריך לדעת כוונת הכתוב במאמר זה. ונראה לפרש לפי מה שכתבנו למעלה כי העולם היה חסר הקיום עד שבאחה שבת ועמד העולם. ויש להעיר בזה שאותם ימים קודם שבאה שבת כמה היה העולם עומד וכשם שחוקי' לחיות באותן ימים בלא נפש השבת, היה מתמיד והולך.

אכן מצינו כי הקב"ה גילה הדבר כמה שאמר בעשרת הדברות: "כי ששת ימים עשה ה' את השמים" וכ"ו הרי גילה כי בשעת הבריאה לא ברא ה' כח בעולם וזלת לעמוד ששת ימים הנודע לו, גם ידוע לידעי אמת, ונתחכם ה' וברא יום אחד הוא יודע לה' ובו ביום חזר וכן ומשפיע נפש לעולם שיעור המקיים עוד ששת ימים וכן על זה הדרך, וזלת זה היום היה העולם חרב בגמור ששת ימים וחזר לתווה ובוהו, וצריך ה' להכינו פעם ב' ובאמצעות שבת העולם עומד.

והוא אומרו: כי כ"ו פירוש באמצעות יום זה שבת מכל ומלאכתו, ופירש מה הוא המלאכה של הבריאה עצמה... ובאמצעות יום השבת משפיע בכללות העולמות רוח המקיימת עוד ששת ימים". (אור החיים הק, בראשית ב.)

ונעך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"